

УДК 37.013.78

Олександр Даниленко

кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри навігації і управління судном,
Дунайський інститут Національного університету
“Одеська морська академія”, м. Ізмаїл
<https://orcid.org/0000-0002-5283-3368>

obdan@i.ua

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ МОРСЬКОГО ПРОФІЛЮ В УКРАЇНІ У ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ (КІНЕЦЬ XV – ПОЧАТОК XX СТ.)

У статті висвітлено періодизацію та історичні засади підготовки фахівців морського профілю в Україні від XV до початку XX століття. З урахуванням результатів аналізу науково-педагогічної та історико-педагогічної літератури автор виокремлює п'ять періодів розвитку морехідної освіти і навчальних закладів морського профілю в Україні: перший період – козацький (кінець XV – остання четверті XVIII ст.); другий період – епоха вітрильного флоту (остання чверть XVIII – початку XIX ст.); третій період – дореволюційний (початок XIX ст. – 1917 р.); четвертий період – радянський (1917–1991 роки); п'ятий – сучасний (1991 рік – наші дні).

Перший період в історії морської освіти України, починається після офіційного розриву Кримського ханства з Великим князівством Литовським і спустошливих нападів Кримської орди на Україну впродовж 1480–1482 рр., і пов'язаний з українським козацтвом. Загалом у Запоріжжі напередодні зруйнування Січі на землях Війська Запорозького існувало близько 44 початкових шкіл. У січових школах Війська Запорозького вчили також плавати, веслувати, переховуватись від ворога під водою та добре маскуватися. Другий період характеризується: інтенсивною колонізацією південноукраїнських земель Російською імперією; знищенням Запорізької Січі разом з її флотилією, що були на той час серйозною

© Даниленко О.

військовою силою в південноукраїнському регіоні; початком побудови Чорноморського флоту; освоєнням нових морських шляхів до ринків Азії та Європи. Від першої половини до кінця XIX століття на південноукраїнських землях діяло понад двадцять закладів освіти, що готували фахівців для морської галузі. Для початку XX ст. характерним став бурхливий розвиток судноплавства та річкового флоту, особливо на Дніпрі і Десні. Це спонукало до вирішення проблеми кадрового забезпечення цієї галузі транспорту.

Ключові слова: неперервна професійна підготовка; майбутні судноводії; вищі морські навчальні заклади; розвиток судноплавства та річкового флоту; фахівці морського профілю.

1. ВСТУП

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підготовка фахівців морських спеціальностей в історичному вимірі завжди займала провідне місце в історії України з давніх часів, оскільки флот є не лише військовим, а й економічним і військово-дипломатичним інструментом держави, що і визначає його роль в соціально-економічній системі країни. Наприклад, “розвиток і зміцнення міжнародного авторитету княжої України-Руси значною мірою стали можливими завдяки наявності потужного військового флоту, за допомогою якого успішно вирішувалися найскладніші питання міжнародних відносин тих часів”. Із цією думкою важко не погодитися, адже море і морський флот завжди були засобами комунікації зі світом, економічного розвитку приморських держав, торгівлі, а також шляхом для здійснення агресій. Зокрема для України, оскільки саме Чорноморський регіон упродовж тривалого часу був джерелом небезпеки. Завдяки цьому геополітичному чиннику утворилася колиска козацького флоту – Запорізька Січ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження історичних засад підготовки фахівців морського профілю в Україні доцільно розпочати із визначення періодизації цього процесу. Для цього здійснено узагальнення публікацій учених О. Задорожньої, О. Клепікової, А. Ляшкевич, М. Мамчака, М. Кабачинського, І. Рябухи, Н. Слюсаренко, О. Чорного, В. Щербини. У працях цих вчених зустрічаємо окремі посилання на часові межі періодів історії морехідної освіти.

Так, О. Чорний виокремлює три етапи розвитку морехідної освіти і навчальних закладів морського профілю: дореволюційний, радянський та пострадянський [1].

Вчений А. Ляшкевич у дослідженні теоретичних і практичних аспектів морської освіти півдня України у період з 30-тих років XIX до початку XXI століття, зважаючи на значну тривалість обраного часового проміжку (близько 180 років), виокремлює три з періоди:

імперський – з 1830–1917 рік (розвиток морської освіти висвітлювався авторами Російської імперії);

радянський – з 1917–1991 рік (розвиток морської освіти досліджували науковці СРСР);

незалежний – з 1991 року до наших днів (проблема набула українсько орієнтованого пріоритету) [2].

Оскільки історія розвитку морської освіти пов'язана з історією мореплавства, варто взяти до уваги думку О. Безлуцької [3], яка пропонує періодизацію, що охоплює часові межі від зародження мореплавства до його сучасного стану, зокрема:

мореплавство в Стародавні часи (зародження мореплавства; мореплавство народів Середземномор'я; мореплавство в Східних країнах; плавання полінезійців; початок судноплавства на території України);

мореплавство у період раннього і розвинутого Середньовіччя (розвиток мореплавства у неєвропейських народів; мореплавство в Середньовічній Європі; морські подорожі слов'ян);

мореплавство пізнього Середньовіччя та Нового часу (великі географічні відкриття; мореплавство в епоху Просвітництва; морські подорожі та географічні відкриття XIX ст. – початку XX ст.; розвиток морської торгівлі; технічне удосконалення флоту; поява нових класів кораблів; розвиток мореплавства на українських землях);

мореплавство у XX – XXI століттях (мореплавство у роки Першої світової війни; міжвоєнний період розвитку морської галузі; мореплавство у роки Другої світової війни; розвиток мореплавства у другій половині XX століття; сучасне мореплавство) [3].

Розвиток мореплавства у давнину можна поділити на три періоди:

I період – від зародження мореплавства до появи вітрил;

II період – від появи вітрила до перших узбережних рейсів у межах одного морського басейну;

III період – від узбережних каботажних рейсів до перших довгих морських походів і з приходом науки на службу мореплавству.

Заслуговує на увагу також періодизація історії мореплавства в Україні М. Мамчака, який вперше систематизує історію українського флоту і привертає увагу до маловідомих і невідомих раніше сторінок морської історії України, представляє не завжди однозначну історію створення Військово-Морських сил ЗСУ, хронологію розподілу Чорноморського флоту колишнього СРСР і морських походів національного флоту [4]. Дослідник пропонує таку періодизацію:

флот древньої України;

флот княжої України-Руси;

національний флот в часи монголо-татарської і литовської доби;

козацький флот України;

флот Української Народної Республіки;

Червоний флот Радянської України;

Військово-Морські сили Збройних Сил України.

Проте зазначена періодизація не може бути застосована відносно історії морської освіти України, оскільки підготовка фахівців для флоту древньої України, флоту княжої України-Руси та національного флоту в часи монголо-татарської і литовської доби суттєво відрізнялася від усталеного розуміння класичної морської освіти.

Метою статті є висвітлення періодизації та історичних засад підготовки фахівців морського профілю в Україні до початку XX століття.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перші згадки про становлення морської освіти припадають на кінець XV ст., коли для протидії нападам війська Оттоманської Порти “з води” було започатковано будівництво козацьких суден і човнів для першої козацької флотилії. З огляду на це, перший період в історії морської освіти України можна назвати козацьким (з кінця XV до останньої чверті XVIII ст.), коли після офіційного розриву Кримського ханства з Великим князівством Литовським і спустошливих

нападів Кримської орди на Україну впродовж 1480–1482 рр. на історичній і військово-політичній арені з'явилося українське козацтво [4]. М. Мамчак зазначає, що козаки були універсальними воїнами, готовими воювати як на суходолі, так і на морі. З огляду на це, їхня підготовка мала практичну спрямованість і передбачала фізичне загартування, розвиток витривалості та сили духу [4]. Козацька система військово-фізичної підготовки дозволяла відпрацьовувати у молоді високу фахову майстерність, формувати новий тип вояка – універсального, витривалого, готового до швидкої зміни обстановки, до відсічі ворогу часто у нерівному бою на суші та на воді [5].

Історики зазначають, що у 1754 на Січі була відкрита вища спеціальна школа. Загалом на Запоріжжі напередодні зруйнування Січі на землях Війська Запорозького існувало близько 44 початкових шкіл. У деяких з них готували полкову старшину, тлумачів, військових канцеляристів для паланок. У запорозьких козацьких школах панував національний дух, а навчання велося українською мовою. Для розвитку бойових навичок, військової майстерності молодих вояків було запроваджено курс військової і фізичної підготовки. Вона, як правило, проводилася в умовах, що наближені до реальних бойових ситуацій під опікою досвідчених у боях козаків. Молоді воїни вчилися володіти зброєю, вивчали тактику, загартовувати дух і тіло, набували майстерності у діях на суші і на морі. Для цього використовувалися різні “козацькі забави”, ігри та змагання за певними правилами (наприклад, козаки билися наповненими соломною мішками, стоячи чи сидючи на колоді, брали участь у рукопашних двобоях і у фехтуванні із зав'язаними очима), під час яких козаки випробовували себе різними фізичним вправами та навантаженням, розвивали у себе спритність, сміливість, рішучість, впевненість у власних силах, волю до перемоги та ініціативність. Зазвичай для мотивації задля здобуття перемоги призначалася певна нагорода. Що стосується підготовки до дій на морі або на річках, то у січових школах Війська Запорозького вчили також плавати, веслувати, переховуватись від ворога під водою та добре маскуватися. Так, наприклад, Т. Каляндрук у монографії “Темниці бойових мистецтв України” наводить інформацію про те,

що під час підготовки у січових школах Війська Запорозького молоді воїни майже впродовж всього року вдосконалювали свої навички плавання і пірнання в Дніпрі. Це були також змагання з плавання проти течії та пірнання у воду. Одним із найважливіших випробувань молодих хлопців перед посвятою у козаки було завдання перетнути на човні Дніпрові пороги усіх тридцяти каскадів [6, с. 189–190].

Щодо другого періоду розвитку морської освіти в Україні, то його часовими межами є остання чверть XVIII ст. – початок XIX ст. Умовно його можна назвати епохою вітрильного флоту. Цей період характеризується такими основними ознаками:

- інтенсивна колонізація південноукраїнських земель Російською імперією;

- знищення Запорізької Січі разом з її флотилією, що було на той час серйозною військовою силою в південноукраїнському регіоні;

- початок побудови Чорноморського флоту;

- початок освоєння нових морських шляхів на ринки Азії та Європи.

Саме у цей період, як зазначають історики [1, с. 8], [5, с. 51], зокрема у 1783 році з Херсонської адміралтейської верфі було спущено на воду перший військовий корабель, а за два роки у 1785 році затверджено програму будівництва Чорноморського флоту [1, с. 8], у якій значна увага приділяється питанням підготовки фахівців для перших флотилій – Азовської та Дніпровської. Їхнє комплектування здійснювалося переважно за рахунок залучення на службу Чорноморських та колишніх запорізьких козаків. Ще одним джерелом наповнення Чорноморського флоту став морський кадетський корпус – перший навчальний заклад морського профілю на півдні України, який за вказівкою Г. Потьомкіна переведено з Петербургу до Херсона. Крім слухачів з Росії згодом в цю гімназію на навчання почали набирати юнаків з українських губерній (етнічних українців), а також представників християнських народів, що проживали на Балканах [1, с. 8].

У кінці XVIII століття у Миколаєві відкриваються морські навчальні заклади, пов'язані з навігацією і корабельною архітектурою [7]. Це стало наслідком ліквідації кадетського корпусу у 1798 році, замість якого у Миколаєві, створено два нові училища – штурманське

та корабельної архітектури [1, с. 8]. Ця подія, а також затвердження принципів комплектування фахівцями морського флоту на Чорному морі, фактично є визначальними у контексті формування на південно-українських землях мережі морських закладів освіти, у яких відбувалося виховання матросів і офіцерів на засадах вірності російському самодержавству.

Третій – дореволюційний етап розвитку морської освіти в Україні тривав з початку XIX ст. до 1917 р. У праці Є. Зябловського, присвяченій статистичному огляду Російської імперії та Європи згадаються навчальні заклади, де здійснювалася підготовка фахівців для морського флоту [8]. Дослідник А. Скальковський у праці “Хронологическое обозрение истории Новороссийского края” приводить особливості організації системи підготовки фахівців для флоту на початку XIX ст. Дослідник ретельно подає місце і час заснування морських закладів освіти, особливості внутрішньої організації морських училищ, кількість слухачів тощо [9]. Йдеться про Чорноморське штурманське училище, Чорноморське артилерійське училище, флотські училища в Миколаєві та Севастополі, 2-й морський навчальний екіпаж, а також Миколаївське училище для дочок нижчих чинів флоту, фельдшерську школу при Миколаївському морському шпиталі та Миколаївську школу музикантів і співаків портових оркестрів і хорів [1, с. 8–9]. Діяльність цих закладів освіти забезпечувала потреби Чорноморського флоту фахівцями різних професій.

Наприклад, перше училище торговельного мореплавання на українських землях засноване в Херсоні у 1834 році завдяки клопотанню графа Воронцова і резолюції імператора Миколи I. До того часу підготовка фахівців для торговельного комерційного флоту була поза увагою держави і здійснювалася за рахунок приватного фінансування [10]. Училище торговельного мореплавання передбачало навчання впродовж 4 років. Воно розміщувалось у будівлях колишнього адміралтейства, що дозволяло навчати слухачів 14–17-річного віку за рахунок казенного утримання. Щодо соціального походження, то це були вихідці із сімей купців і міщан півдня України та Криму. Згодом кількість слухачів зросла за рахунок тих, хто навчався за власні кошти, а також вільних

моряків-практикантів. Слухачі вивчали загальноосвітні та спеціальні дисципліни, а також іноземні мови, зокрема турецьку, німецьку, французьку, грецьку й італійську. Після закінчення училища, перебування у якому передбачало казармений стан, відмінникам присвоювали звання штурмана, решті слухачів – помічника. Відмінників нагороджували книгами, морським інструментом, срібними великими і малими медалями.

Згодом, у 1880 році Херсонське морехідне училище реорганізовано у трикласний навчальний заклад. Перший клас – призначався для штурманів каботажного плавання, другий – для шкіперів каботажного і штурманського плавання, а третій – для шкіперів далекого плавання.

Отже, до кінця XIX ст. на півдні України сформувалася система морських закладів освіти, частина з яких готувала фахівців для військового флоту, а інші училища і школи мали торговельно-морехідне спрямування. Розвитку морських училищ і шкіл сприяла поява парового флоту. Дослідники морської освіти наводять найвідоміші з них: Одеське училище торговельного мореплавання, Чорноморське штурманське училище, Миколаївську та Олешківську двокласні морехідні школи, Голопристанську двокласну морехідну школу і Бериславську двокласну морехідну школу (за час існування її закінчило 97 осіб, 50 з яких отримали дипломи і були шкіперами на парусних судах та капітанами на буксирних пароплавах [11].

Загалом від першої половини – до кінця XIX ст. на південноукраїнських землях діяло понад двадцяти закладів освіти, що готували фахівців для морської галузі.

Для початку XX ст. характерним став бурхливий розвиток судноплавства та річкового флоту, особливо на Дніпрі і Десні. Це спонукало до вирішення проблема кадрового забезпечення цієї галузі транспорту. Саме тому у 1912 році на кошти Співки судноплавства, після з'їзду Київського відділення, було засновано Київське річкове училище першого розряду Міністерства шляхів сполучення Російської імперії. Училище почалось із невеличкої бібліотеки, трьох макетів річкових суден, макету парової машини та чотирьох десятків парт. Було сформовано училищну

комісію, попечительську раду, а від Міністерства шляхів сполучення отримано відповідний дозвіл на відкриття цього закладу морської освіти (сьогодні – це Державний університет інфраструктури та технологій). Освітня програма складалася з підготовчого та спеціального відділень (класів) і складалася з майже двох десятків дисциплін, основними з яких були: алгебра, геометрія, креслення, географія, пароплавна механіка, суднобудування, фізика, законодавство, такелажні роботи та суднова річкова практика.

Результати узагальнення й аналізу історико-педагогічної літератури дозволяють виокремити деякі характерні для того часу особливості розвитку морської освіти.

По-перше, це становий підхід до відбору слухачів. Так, слухачами морських училищ і шкіл були, як правило, вихідці із сімей купців і міщан, а дочки молодших чинів флоту навчалися у фельдшерській школі, яка знаходилася при Миколаївському морському шпиталі та Миколаївському училищі.

По-друге, навчання слухачів відбувалося, в основному, за рахунок казенного утримання. Але згодом зросла кількість слухачів, навчання яких було організовано за рахунок приватних внесків.

По-третє, дослідники відмічають відсутність чітких і збалансованих правил щодо порядку складання кваліфікаційних іспитів. Тому не було і єдиних освітніх програм і навчальних планів, підручників і навчальних посібників. Це, у свою чергу, обумовило слабкий рівень універсалізації у навчанні майбутніх фахівців морського торговельного флоту.

По-четверте, серед причин, що перешкоджали якісній професійній підготовці фахівців для морської галузі, дослідники називають недостатнє фінансування, значну тривалість навчання та відсутність кваліфікованих викладачів.

По-п'яте, з появою парового флоту комплектування корабельних екіпажів відбувалося на засадах професіоналізму, перевага надавалася випускникам морських закладів освіти. Розвиток науково-технічного прогресу спричинив відхід від уніфікації освітнього процесу та запровадження в морських училищах і школах конкурсної системи вступу на навчання, а також посилене вивчення спеціальних дисциплін.

По-шосте, від середини XIX до початку XX століття спостерігається позитивна динаміка розвитку матеріально-технічної бази морських закладів освіти та її фінансування. Йдеться про навчальні класи, допоміжні приміщення, навчальну літературу і бібліотечні фонди, базу практики та засоби наочності.

По-сьоме, морехідні заклади освіти часто виконували певні соціальні функції, коли найбільшій слухачі отримували підручники безкоштовно або отримували на їх придбання грошову допомогу.

Логічним завершенням розвитку морської освіти під час третього етапу можна назвати затвердження у травні 1902 року “Положення про морехідні навчальні заклади Міністерства фінансів”. У цьому документі визначено нову структуру системи підготовки моряків торговельного флоту, а морехідні заклади освіти поділено на курси морехідних знань, підготовчі морехідні школи, морехідні 3-класні та 2-класні школи та морехідні училища далекого і малого плавання.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У процесі розвитку морехідної освіти і навчальних закладів морського профілю в Україні можна виокремити п'ять періодів:

перший період – з кінця XV до останньої чверті XVIII ст. – козацьким;

другий період – з останньої чверті XVIII ст. до початку XIX ст. – епоха вітрильного флоту;

третій період – з початку XIX ст. – до 1917 року – дореволюційний;

четвертий період – з 1917 до 1991 року – радянський;

п'ятий – з 1991 року до наших днів – сучасний.

Важливими засадами розвитку морської освіти в Україні є козацький флот та військово-морське мистецтво козаків, коли підготовка до дій на морських та річкових водах характеризувалася практичним спрямуванням. Систему навчальних закладів для підготовки фахівців морської справи почали створювати з кінця XVIII ст. До кінця XIX ст. на півдні України сформувалася система морських закладів освіти, частина з яких готувала фахівців військового флоту, а інші училища

і школи мали торговельно-морехідне спрямування. Розвитку морських училищ і шкіл також сприяла поява парового флоту.

Перспективами подальших наукових досліджень є науково-теоретичне обґрунтування системи професійної підготовки майбутніх судноводіїв з урахуванням компетентнісного підходу в освіті та вимог міжнародних документів, у яких регламентуються питання морської освіти.

Список використаних джерел

1. Чорний, О. В. Підготовка спеціалістів для морського флоту в Україні в останній чверті XVIII – на початку XX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 19 с.
2. Ляшкевич А. І. Організація морської освіти на півдні України в XIX – початку XXI століттях : монографія. Херсон : “Херсонська академія неперервної освіти”, 2018. 478 с.
3. Безлуцька О. П. Конспект лекцій з дисципліни “Історія мореплавства” для студентів усіх спеціальностей. Херсон : ХДМА, 2014. 71 с.
4. Мамчак М. А. Україна : шлях до моря. Історія українського флоту. Снятин : Прут Принт, 2007. 404 с.
5. Тимофеева О. Я. Історія морської освіти в Україні та сучасні наукові підходи до формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогіка : електронне наук. фахове видання*. Хмельницький : НАДПСУ, 2015. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_5_18
6. Каляндрук Т. Б. Таємниці бойових мистецтв України : монографія. вид. 6-те, доп. Львів : ЛА “Піраміда”, 2013. 304 с.
7. Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова. Історія. Офіційний сайт. URL: <http://www.nuos.edu.ua/university/history/>
8. Зябловский Е. Статистическое описание Российской империи в нынешнем её состоянии с общим обозрением Европы в статистическом виде. Санкт-Петербург : Морс. типография, 1815. Ч. III. 392 с.
9. Скальковский А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края 1731–1823. Ч. 1. С. 1731 по 1796 год. Одесса : Городская типография, 1836. 294 с.
10. Херсонська державна морська академія. Історія. URL: <http://kma.ks.ua/ua/ob-akademii/istoriya>

11. Орлова З. С. З історії морехідної освіти на Херсонщині (кінець XIX – початок XX ст.) : огляд фондів № 18, 190, 213. Херсон : ДАХО, 2012. 34 с.

References

1. Chornyi O. V. *Pidhotovka spetsialistiv dlia morskoho flotu v Ukraini v os-tannii chverti XVIII – na pochatku KhKh st.* [Training of specialists for the navy in Ukraine in the last quarter of the XVIII – early XX centuries] : avtoref. dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.01 / Natsionalnyi pedahohichniy un-t im. M. P. Drahomano-va. Kyiv, 2007. 19 p. [in Ukrainian]
2. Liashkevych A. I. *Orhanizatsiya morskoi osvity na pivdni Ukrainy v KhKh – pochatku KhKhI stolittiakh: monohrafiya* [Organization of marine education in the south of Ukraine in the XIX – early XXI centuries : monograph]. Kherson : “Kherson-ska akademiia neperervnoi osvity”, 2018. 478 p. [in Ukrainian]
3. Bezlutska O. P. *Konspekt lektsii z dystsypliny “Istoriya moreplavstva” dlya studentiv uzkih spetsialnostei* [Summary of lectures on the discipline “History of Navigation” for students of all specialties]. Kherson: KhDMA, 2014. 71 p. [in Ukrainian]
4. Mamchak M. A. *Україна: шлях до моря. Історія українського флоту.* [Ukraine : the way to the sea. History of the Ukrainian fleet]. Sniatyn : PrutPrynt, 2007. 404 p. [in Ukrainian]
5. Tymofieieva O. Ya. *Istoriya morskoi osvity v Ukraini ta suchasni naukovy pidkhody do formuvannya sotsialno-komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnih sudnovodiiv* [The history of maritime education in Ukraine and modern scientific approaches to the formation of social and communicative competence of future navigators]. Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordon-noi sluzhby Ukrainy. Seriia : Pedahohika : elektronne nauk. Fakhove vydania. Khmelnytskyi : NADPSU, 2015. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_5_18 [in Ukrainian]
6. Kaliandruk T. B. *Тамниці бойових мистецтв України* [Mysteries of martial arts in Ukraine]. vyd. 6-te, dop. Lviv : LA “Piramida”, 2013. 304 p. [in Ukrainian]
7. Natsionalnyi universytet koralebuduvannia imeni admiralа Makarova. Istoriia. Ofitsiyni sait. URL: <http://www.nuos.edu.ua/university/history/> [in Ukrainian]
8. Zyablovskiy E. *Statisticheskoe opisanie Rossiyskoy imperii v nyineshnem eYo sostoyanii s obschim obozreniem Evropy v statisticheskom vide* [Statistical descrip-tion of the Russian Empire in its present state with a general overview of Europe in a statistical form]. SPb. : Mors. typohrafiya, 1815. Ch. III. 392 p. [in Russian]

9. Skalkovskyi A. *Hronologicheskoe obozrenie istorii Novorossiyskogo kraia 1731–1823. Ch. 1. s 1731 po 1796 god* [Chronological review of the history of the Novorossiysk region 1731–1823]. Ch. 1. s 1731 po 1796 hod. Odessa : Horodskaia typhrafiya, 1836. 294 p. [in Russian]

10. Khersonska derzhavna morskа akademiya. Istoriya. URL: <http://kma.ks.ua/ua/ob-akademii/istoriya> [in Ukrainian]

11. Orlova Z. S. *Z istorii morekhidnoi osvity na Khersonshchyni (kinets XIX – pochatok XX st.): ohlyad fondiv № 18, 190, 213* [From the history of nautical education in the Kherson region (end of the XIX – the beginning of XX century.)]: Review of funds No. 18, 190, 213. Kherson : DAKhO, 2012. 34 p. [in Ukrainian]

Oleksandr Danylenko. Professional Training of Maritime Profile Specialists in Ukraine in a Historical Retrospective Study (the End of the 15th – the Beginning of the 20th Century)

The article deals with the periodization and historical principles of training specialists in the maritime profile in Ukraine from the fifteenth century to the beginning of the twentieth century. Taking into account the results of the analysis of scientific-pedagogical and historical-pedagogical literature, the author identifies five periods in the development of maritime education and educational institutions of maritime profile in Ukraine: the first period – the Cossack (from the end of the 15th to the last quarter of the 18th century); the second period – the era of the sailing fleet (from the last quarter of the 18th century to the beginning of the 19th century); the third period – pre-revolutionary (from the beginning of the nineteenth century – until 1917); the fourth period – the Soviet (from 1917 to 1991); the fifth – modern (from 1991 to the present day).

The first period in the history of maritime education in Ukraine, when, after the official break of the Crimean Khanate with the Grand Duchy of Lithuania and the devastating attacks of the Crimean Horde in Ukraine during the years of 1480–1482, is associated with the Ukrainian Cossacks. In general, in Zaporizhzhya, on the eve of the devastation of the Sich on the lands of the Zaporizhian Army, there were about 44 elementary schools. In the Sich Schools of the Zaporizhian Army they also taught to swim, roam, hide from the enemy under water and camouflage. The second period was characterized by intensive colonization of the South Ukrainian lands by the Russian Empire, the destruction of the Zaporizhzhya Sich, along with its flotilla, which at that time was a serious military force in the South Ukrainian region, the beginning of the construction of the Black Sea Fleet, and the beginning of the development of new sea routes to the markets of Asia and Europe.

From the first half to the end of the nineteenth century more than twenty educational institutions operated in the southern Ukrainian lands, which trained specialists for the maritime industry. The beginning of the 20th century, was characterized by the rapid development of navigation and river fleet, especially on the Dnipro River and the Desna. This prompted to solve the problem of staffing this very transport industry.

Key words: continuous professional training; future navigators; higher maritime educational institutions; the development of shipping and river fleet; marine profile specialists.